Qazaqstan Respýblıkasy Zańnama jáne quqyqtyq aqparat ınstıtýtynyń JARSHYSY

gylymı-quqyqtyq jýrnal

№4 (62)
2020

Құрылтайшы және баспагер:
«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы
Сәрпеков Р.Қ. *(Нұр-Сұлтан, Қазақстан) – (төраға)*
Абайділдинов Е.М. – *з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Абызов Р.М. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Белых В.С. – *з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)*
Губин Е.П. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Мельник Р.С. – *з.ғ.д. (Киев, Украина)*
Моисеев А.А. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Муромцев Г.И. – *з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)*
Рахметов С.М. – *з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Малиновский В.А. – *з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Унзила Шапак – *з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*

Бас редактор
Дүйсенов Е.А. – *з.ғ.к.*

Редакциялық алқа құрамы
Азер Алиев – *PhD (Киль, Германия)*
Айымбетов М.А. – *ҚР еңбек сіңірген мәдениет қайраткері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Байниязова З.С. – *з.ғ.к. (Саратов, Ресей)*
Қазбаева Ә.Ғ. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Казиев З.Ғ. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Қайырбаева Л.К. – *PhD (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Киязова А.Ж. – *(Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Қоныс В.Т. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Құлжабаева Ж.О. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Нұрғазинов Б.Қ. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – *PhD (Челябинск, Ресей)*
Примашев Н.М. – *з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Рахымбердин К.Х. – *з.ғ.д. (Өскемен, Қазақстан)*
Тегізбекова Ж.Ч. – *з.ғ.к. (Бішкек, Қызғызстан)*

Журнал редакциясы
Джамбуршин К.А.
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жұмагелдина Б.Ж.
Байленова А.Қ.
тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі Ақпарат комитетінің БАҚ есепке қою туралы куәлігі № 17761-Ж 25.06.2019 ж. (Алғашқы есепке қою кезі №6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы:
Қазақстан Республикасы, 010000,
Нұр-Сұлтан қ., Д. Қонаев к., 12/1
«Сулы-жасыл желекжол» БО
тел.: 8(7172) 57-03-42
www.zqai.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы 7

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.Қ. СӘРПЕКОВ Құқықтық кеңістікті цифрландыру 12

Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА, Б.Қ. НҰРҒАЗИНОВ, А.А. КАРАЕВ Парламенттің заң шығару функциясы: нысаналы құзыреттілігінің кейбір мәселелері 25

С.К. ИДРЫШЕВА Қазақстан Республикасының заңнамалық актілерінде мемлекеттік тілді қолдану саласындағы конституциялық заңдылықтың жай-күйі 35

С.К. УКИН, Н. САУЛЕН Қазақстан Республикасында нормативтік құқықтық актілердің күшіне енуіне және қолданысқа енгізілуіне заңдық талдаудың кейбір мәселелері 42

Б.А. ҚАЛМЫРЗАЕВ, Қ.Т. БИТЕМИРОВ, Б. НАҚЫПОВ Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі тұрғысынан діни экстремизмнің өзектілігін зерделеу мәселесі (Қазақстан Республикасының Терроризмге қарсы орталығы қызметі шеңберінде) 48

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Е.В. ГОРЯЧЕВА Заңды тұлғалар туралы заңнаманы қолданудың кейбір мәселелері 61

С.А. ӘКІМБЕКОВА, М.Ж. БЕКТҰРҒАНОВ Қазақстан Республикасы Жоғарғы соты жанындағы халықаралық кеңес және оның азаматтық процестегі рөлі 66

Б.Ө. АЛТЫНБАСОВ Мемлекеттік университеттердің азаматтық құқықтық мәртебесінің реформасы: теориялық және практикалық мәселелер 73

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

Д.А. ФИНК, А.В. ПИПТЮК Адвокаттың сотқа дейінгі тергеу сатысында дәлелдеуге қатысуы (Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясының материалдары бойынша) 82

К.Х. РАХИМБЕРДИН, Ю.Р. ГЕТА Қазақстандағы пробация: қазіргі кезеңдегі қалыптасу мен дамудың бірегей тәжірибесі 91

Н.Ж. АҒЫБАЕВ, Н.Қ. ИМАНҒАЛИЕВ Пенитенциялық жүйеде азаптауларды тергеу кезінде дәлелдемелерді процестік бекітудің кейбір мәселелері 96

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

Е.М. АБАЙДІЛДИНОВ, А.Е. ӘБДІРАЙЫМОВА Қазақстанның жаңа экономикалық бағытының маңызды құрамдасы ретінде адамның жеткілікті дәрежеде тамақтану құқығын қамтамасыз ету 104

Д.Б. АБДИЛЬДИНА, М.Ж. КУЛИКПАЕВА Қазіргі әлемдегі цифрлық кеңістіктегі сөз бостандығының кейбір аспектілері туралы 112

Т.В. ГАШНИКОВА Беларусь Республикасының және Еуразиялық экономикалық одаққа мүше басқа да мемлекеттердің заңнамасы бойынша экологиялық нормалау шектері туралы 118

Э.С. АБДРАХМАНОВА Халықаралық азаматтық процестік құқықтың заңнама жүйесіндегі орны мен рөлі 125

МАЗМҰНЫ

Құқықтық мониторинг

С.И. КЛИМКИН, Ә.Ғ. ҚАЗБАЕВА Қазақстан Республикасының Ұлттық кәсіпкерлер палатасы туралы заңнаманың тиімділігін қоғамдық мониторингті іске асыру аясында талдау ... 132

А.Ө. ҚАЛИЕВА Заңдардың тиімділігін заңнама сапасын арттыру құралы ретінде талдау ... 142

Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан

Г.К. АҚЫЛБЕКОВА Қазақ және орыс тілдеріндегі заң мәтіндерінің теңтүпнұсқалығын қамтамасыз ету мәселесі туралы ... 150

Н.А. ХАМЗИНА Заң шығармашылығындағы кейбір оң беталыстар ... 156

Ғылыми өмір хроникасы

«Қазақстан Республикасының конституциясы – қоғам мен мемлекетті әлеуметтік жаңғыртудың іргелі негізі» online-халықаралық ғылыми-практикалық конференция туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2020 жылғы 26 тамыз ... 160

Қазақстан Республикасы Конституциясының 25 жылдығына арналған «Қазақстан Республикасында Қоғамдық сананы жаңғырту аясында мемлекеттік қызметшілердің кәсіби құқықтық мәдениетін қалыптастыру және нығайту» тақырыбындағы халықаралық ғылыми-практикалық конференция туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2020 жылғы 1-2 қыркүйек ... 166

Қазақстан Республикасының Заңнама және құқықтық ақпарат институтында өткізілген көрмелер туралы ақпараттық хабарлама, Нұр-Сұлтан қ., 2020 жыл ... 170

«Жаршының» архивтік беттері

Ғ.С. САПАРҒАЛИЕВ Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару туралы кейбір пікірлер (ҚР ЗИ Жаршысы №1-2006 ж. - 5-8 бб.) ... 173

Д.Б. ТЕБАЕВ Академик Ғ.Сапарғалиевтің Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқару туралы ғылыми жарияланымына қайта оралғанда ... 177

Есімнама

Заң ғылымдарының кандидаты, доцент Ж.О. Құлжабаеваның мерейтойына орай ... 180

Библиография

Р.С. Бевзенконың «Введение в российское право недвижимости». Вып. 2: «Принцип единства судьбы прав на земельный участок и на строения на нем» атты кітабына рецензия – М.: М-Логос, 2020. — 99 б. ... 181

Даналық ойлар ... 182

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал

№4 (62)
2020

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства и правовой информации Республики Казахстан»
Издается с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на сайте **www.zqai.kz**
Включен в перечень изданий для публикации основных научных результатов диссертаций по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894 от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. *(Нур-Султан, Казахстан) – (председатель)*
Абайдельдинов Е.М. *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Абызов Р.М. *– д.ю.н. (Москва, Россия)*
Белых В.С. *– д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)*
Губин Е.П. *– д.ю.н. (Москва, Россия)*
Мельник Р.С. *– д.ю.н. (Киев, Украина)*
Моисеев А.А. *– д.ю.н. (Москва, Россия)*
Муромцев Г.И. *– д.ю.н.(Москва, Россия)*
Рахметов С.М. *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Малиновский В.А. *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Унзила Шапак *– д.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*

Главный редактор
Дюсенов Е.А. *– к.ю.н.*

Состав Редакционной коллегии
Азер Алиев *– PhD (Киль, Германия)*
Айымбетов М.А. *– заслуженный деятель культуры РК (Нур-Султан, Казахстан)*
Байниязова З.С. *– к.ю.н. (Саратов, Россия)*
Казбаева А.Г. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Казиев З.Г. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Каирбаева Л.К. *– PhD (Нур-Султан, Казахстан)*
Киязова А.Ж. *– (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)*
Конусова В.Т. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Кулжабаева Ж.О. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Нургазинов Б.К. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Нурмагамбетов Р.Г. *– PhD (Челябинск, Россия)*
Примашев Н.М. *– к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)*
Рахимбердин К.Х. *– д.ю.н. (Усть-Каменогорск, Казахстан)*
Тегизбекова Ж.Ч. *– к.ю.н. (Бишкек, Кыргызстан)*

Редакция журнала
Джамбуршин К.А.
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жумагелдина Б.Ж.
Байленова А.К.
тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке на учет СМИ № 17761-Ж от 25.06.2019 г. Комитета информации Министерства информации и коммуникаций Республики Казахстан
(Первичная постановка на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)
Адрес:
Республика Казахстан,010000,
г. Нур-Султан, ул. Д. Конаева, 12/1
БЦ «На Водно-зеленом бульваре»
тел.: 8 (7172) 57-03-42
www.zqai.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Колонка редакции 8

Конституционное и административное право

Р.К. САРПЕКОВ Цифровизация правового пространства 12

Л.Т. ЖАНУЗАКОВА, Б.К. НУРГАЗИНОВ, А.А. КАРАЕВ Законодательная функция парламента: некоторые вопросы предметной компетенции 25

С.К. ИДРЫШЕВА Состояние конституционной законности в сфере применения государственного языка в законодательных актах Республики Казахстан 35

С.К. УКИН, Н. СӘУЛЕН Некоторые вопросы юридического анализа вступления в силу и введения в действие нормативных правовых актов в Республике Казахстан 42

Б.А. ҚАЛМУРЗАЕВ, Қ.Т. БИТЕМИРОВ, Б. НАКИПОВ К вопросу об актуальности изучения религиозного экстремизма в контексте национальной безопасности Республики Казахстан (в рамках Антитеррористического центра Республики Казахстан) 48

Гражданское и гражданско-процессуальное право

Е.В. ГОРЯЧЕВА Некоторые проблемы применения законодательства о юридических лицах 61

С.А. АКИМБЕКОВА, М.Ж. БЕКТУРГАНОВ Международный совет при Верховном Суде Республики Казахстан и его роль в гражданском процессе 66

Б.О. АЛТЫНБАСОВ Реформы гражданско-правового статуса государственных университетов: теоретические и практические вопросы 73

Уголовное право и уголовный процес

Д.А. ФИНК, А.В. ПИПТЮК Участие адвоката в доказывании на стадии досудебного расследования (по материалам Республики Казахстан и Российской Федерации) 82

К.Х. РАХИМБЕРДИН, Ю.Р. ГЕТА Пробация в Казахстане: уникальный опыт становления и развития на современном этапе 91

Н.Ж. АГИБАЕВ, Н.К. ИМАНГАЛИЕВ Некоторые вопросы процессуального закрепления доказательств при расследовании пыток в пенитенциарной системе 96

Международное право и сравнительное правоведение

Е.М. АБАЙДЕЛЬДИНОВ, А.Е. АБДИРАЙЫМОВА Обеспечение прав человека на достаточное питание как важнейшая составляющая нового экономического курса Казахстана 104

Д.Б. АБДИЛЬДИНА, М.Ж. КУЛИКПАЕВА О некоторых аспектах свободы слова в цифровом пространстве в современном мире 112

Т.В. ГАШНИКОВА О пределах экологического нормирования по законодательству Республики Беларусь и других государств-членов Евразийского экономического союза 118

Э.С. АБДРАХМАНОВА Место и роль международного гражданского процессуального права в системе законодательства 125

СОДЕРЖАНИЕ

Правовой мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Г. КАЗБАЕВА Анализ эффективности законодательства Республики Казахстан о Национальной палате предпринимателей в свете реализации общественного мониторинга 132

А.У. КАЛИЕВА Анализ эффективности законов как инструмент повышения качества законодательства 142

Из практики законотворчества на государственном языке

Г.К. АКЫЛБЕКОВА Об обеспечении аутентичности текстов законов на казахском и русском языках 150

Н.А. ХАМЗИНА Некоторые положительные тенденции в законотворчестве 156

Хроника научной жизни

Информационное сообщение об online-международной научно-практической конференции «Конституция Республики Казахстан – фундаментальная основа социальной модернизации общества и государства», г. Нур-Султан, 26 августа 2020 года 162

Информационное сообщение омеждународной научно-практической конференции «Формирование и укрепление в Республике Казахстан профессиональной правовой культуры государственных служащих в свете модернизации общественного сознания», посвященной 25-летию Конституции Республики Казахстан, г. Нур-Султан, 1-2 сентября 2020 года 167

Информационное сообщение о выставках, проведенных в Институте законодательства и правовой информации Республики Казахстан, г. Нур-Султан, 2020 год 171

Архивные страницы «Вестника»

Г.С. САПАРГАЛИЕВ Некоторые соображения о местном самоуправлении в Республике Казахстан (статья в Вестнике ИЗ РК №1-2006 г. - С. 5-8) 173

Д.Б. ТЕБАЕВ Возвращаясь к научной публикации академика Г. Сапаргалиева о местном самоуправлении в Республике Казахстан 177

Персоналии

К юбилею кандидата юридических наук, доцента Кулжабаевой Ж.О. 180

Библиография

Рецензия на книгу Бевзенко Р.С. Введение в российское право недвижимости. Вып. 2: Принцип единства судьбы прав на земельный участок и на строения на нем. - Москва: М-Логос, 2020. — 99 с. 181

Мудрые мысли 182

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal

№4 (62)
2020

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №894 from 05.30.2013)

Editorial Council members
Sarpekov R.K. *(Nur-Sultan, Kazakhstan) – (Chairman)*
Abaydeldinov E.M. *– d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Abyzov R.M. *– d.j.s. (Moscow, Russian)*
Belih V.S. *– d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)*
Gubin E.P. *– d.j.s. (Moscow, Russian)*
Melnik R.S. *– d.j.s. (Kiev, Ukraine)*
Moiseev A.A. *– d.j.s. (Moscow, Russian)*
Muromcev G.I. *– d.j.s. (Moscow, Russian)*
Rahmetov S.M. *– d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Malinovski V.A. *– d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Unzila Shapak *– d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Chief Editor
Dyussenov Ye.A. *– c.j.s.*

Editorial Board members
Azer Aliyev *– PhD (Kiel, Germany)*
Aiymbetov M.A. *– Honored Worker of Culture of Kazakhstan, (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Bainiyazova Z.S. *– c.j.s. (Saratov, Russian)*
Kazbayeva A.G– *c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kaziyev Z.G. *– c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kairbaeva L.K. *– PhD (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kiyazova A.Zh. *– (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Konusova V.T. *– c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Kulzhabayeva Zh.O. *– c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Nurgazinov B.K. *– c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Nurmagambetov R.G. *– PhD (Chelyabinsk, Russian)*
Primashev N.M. *– c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)*
Rakhimberdin K.H. *– d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)*
Tegizbekova Zh.Ch. *– c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)*

The editorial staff
Dzhamburshin K.A.
Koltubayeva G.B.
Yerdesheva D.T.
Zhumageldina B.Zh.
Bailenova A.K.
tel .: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media №17761-G from 25.06.2019 from the Information Committee of the Ministry of Information and Communications of the Republic of Kazakhstan (Number and date of primary registration №6592-Zh.07.09.2005.)

Address:
The Republic of Kazakhstan,
010000, Nur-Sultan, D. Konaev str., 12/1
BC «On the water-green boulevard»
tel .: 8(7172) 57-03-42
www.zqai.kz
e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial 10

Constitutional and Administrative Law

R.K. SARPEKOV Digitalization of the legal space 12

L.T. ZHANUZAKOVA B.K. NURGAZINOV, A.A. KARAEV Legislative function of the parliament: some of the issues of substantive competence 25

S.K. IDRYSHEVA State of constitutional legality in the sphere of state language application in the legislative acts of the Republic of Kazakhstan 35

S.K. UKIN, N. SAULEN Some questions a legal analysis of the entry into force and enactment of regulatory legal acts in the Republic of Kazakhstan 42

B.A.KALMYRZAEV, K.T. BITEMIROV, B. NAKIPOV On the relevance of studying religious extremism in the context of national security of the Republic of Kazakhstan (within the framework of the Anti-terrorist center of the Republic of Kazakhstan) 48

Civil and Civil Procedure Law

Y.V. GORYACHEVA Some problems in applying the law on legal entities 61

S.A. AKIMBEKOVA, M.ZH. BEKTURGANOV International council of the Supreme court of the Republic of Kazakhstan and its role in civil proceedings 66

B.O. ALTYNBASSOV Reforms of the civil legal status of public universities: theoretical and practical issues 73

Criminal law and Criminal procedure

D.A. FINK, A.V. PEPTYUK Participation of a lawyer in evidence at the pretrial investigation stage (based on the materials of the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation) 82

K.KH. RAKHIMBERDIN, J.R. GETA Probation in Kazakhstan: unique experience of formation and development at the present stage 91

N.ZH. AGIBAYEV, N.K. IMANGALIEV Some issues of procedural consolidation of evidence in the investigation of torture in the penitentiary system 96

International law and Comparative law

Y.A. ABAIDELDINOV, A.Y. ABDIRAIYMOVA Ensuring the human right to adequate food as an essential part of Kazakhstan's new economic course 104

D.B. ABDILDINA, M.ZH. KULIKPAEVA Some aspects of freedom of speech within digital space in the modern world 112

T.V. GASHNIKOVA On the framework of environmental normalization under the legislation of the Republic of Belarus and other member states of the Eurasian economic union 118

E.S. ABDRAKHMANOVA The place and role of International civil procedure law in the legal system 125

CONTENT

Legal monitoring

S.I. KLIMKIN, A.G. KAZBAYEVA Analysis of the effectiveness of legislation of the Republic of Kazakhstan on National chamber of entrepreneurs in the light of implementation of public monitoring ... 132

A.U. KALIEVA Analysis of the effectiveness of laws as a tool to improve the quality of legislation ... 142

From the lawmaking practice in the official language

G.K. AKYLBEKOVA On ensuring the authenticity of the law texts in kazakh and russian languages ... 150

N.A. KHAMZINA Some positive trends in law-making ... 156

The Chronicle of Scientific Life

Informational note about online-international scientific and practical conference «The Constitution of the Republic of Kazakhstan is the fundamental basis for the social modernization of society and the state», Nur-Sultan, August 26, 2020 ... 164

Information note on the international scientific and practical conference «Formation and strengthening in the Republic of Kazakhstan of the professional legal culture of civil servants in the light of the modernization of public consciousness», dedicated to the 25th anniversary of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, Nur-Sultan, September 1-2, 2020 ... 168

Informational note about exhibitions held at the Institute of legislation and legal information of the Republic of Kazakhstan city of Nursultan, 2020 ... 170

The archive pages of the«Bulletin»

G. SAPARGALIYEV «Some considerations on local self-government in the Republic of Kazakhstan» (article in the Bulletin of the IL RK No. 1-2006 - P. 5-8) ... 173

D.B. TEBAYEV Returning to academician G. Sapargaliyev’s scientific publication on self-government in the Republic of Kazakhstan ... 177

Personalities

For the anniversary of the candidate of legal Sciences, associate Professor Zh.O. Kulzhabaeva ... 180

Bibliography

Review of the book Bevzenko R.S. Introduction to Russian real estate law. 2: the principle of unity of the fate of rights to land and buildings on it. - Moscow: M-Logos, 2020. - 99 p. ... 181

Wise thoughts ... 182

УДК: 347.211

МЕМЛЕКЕТТІК УНИВЕРСИТЕТТЕРДІҢ АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІНІҢ РЕФОРМАСЫ: ТЕОРИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ПРАКТИКАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР

Бақыт Өмірханұлы Алтынбасов
Құқық және әлеуметтік ғылымдар факультетінің докторанты,
Бристоль Университеті, Ұлыбритания, заң ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор, altynbasov@yandex.ru

Түйін сөздер: *мемлекеттік меншік, университеттер, мемлекеттік кәсіпорындар, коммерциялық емес акционерлік қоғамдар, азаматтық заңнама, реформа.*

Аннотация. *Бүгінгі таңда жоғары білім саласындағы мемлекеттік саясат халықаралық стандарттарға сәйкес даму үстінде. Яғни, мемлекеттік университеттердің нарықтық заңдарға сай қызмет етіп, заңды тұлға ретінде азаматтық құқықтық айналымда еркін әрекет етуін талап етіп отыр. Осындай саясаттың нәтижесінде бірқатар ұлттық және мемлекеттік университеттер шаруашылық басқару құқығындағы мемлекеттік кәсіпорын нысанынан коммерциялық емес акционерлік қоғам нысанына ауысу процесінде. Бұл реформалардың негізінде мемлекеттік университеттердің өзін өзі қаржыландыру қабілетін көтеріп, келешекте қаржылық тапшылықтан шығаруға мүмкіндік болады деген үміт бар. Сондай-ақ, мемлекеттік университеттерді басқару жүйесіндегі ұйымдастырушылық және құқықтық мәселелер шешімін табады деп күтілуде.*

Осындай кешенді реформаларды жүргізу барысында мемлекеттік меншіктегі университеттердің азаматтық құқықтық мәртебесін өзгерту үшін қажетті заңнамалық база әзірленді, яғни, Мемлекеттік бағдарламаға, Азаматтық Кодекске және өзге де тиісті нормативтік құқықтық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Нәтижесінде, мемлекеттік университеттерді коммерциялық емес акционерлік қоғамдарға өзгерту процесі қолданыстағы заңнаманың шеңберінде жүргізіліп отыр деген пікір қалыптасты. Алайда, коммерциялық емес акционерлік қоғам заңды тұлға ретінде азаматтық құқық ғылымы тұрғысынан ғалымдар арасында пікір-таластар тудырып, теориялық мәселелер туындатып отыр.

Зерттеу жұмысының нәтижесінде коммерциялық емес акционерлік қоғамы ұғымы алғаш рет Қазақстанда қолданып отырғаны және ол азаматтық құқықтағы заңды тұлғалар институтына қарама-қайшы ұғым екені анықталды. Сондай-ақ, мұндай реформалардың нәтижесінде мемлекеттік университеттердің жаппай жекешелендіруі орын алуы мүмкін деген болжамдар жасалды.

РЕФОРМЫ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОГО СТАТУСА ГОСУДАРСТВЕННЫХ УНИВЕРСИТЕТОВ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ

Алтынбасов Бахыт Омирханович
Докторант Факультета права и социальных наук
Бристольского университета, Великобритания, кандидат
юридических наук, ассоциированный профессор, altynbasov@yandex.ru

Ключевые слова: *государственная собственность, университеты, госпредприятия, некоммерческие акционерные общества, гражданское право, реформа.*

Аннотация. *Сегодня государственная политика в области высшего образования развивается в соответствии с международными стандартами. То есть она требует, чтобы государственные университеты действовали в соответствии с рыночными законами и свободно действовали в рамках гражданского права как юридические лица. В результате этой политики ряд национальных и государственных университетов находятся в процессе перехода от государственных предприятий к некоммерческим акционерным обществам. Есть надежда, что эти реформы повысят способность государственных университетов к самофинансированию и помогут им преодолеть финансовый дефицит в будущем. Также ожидается решение организационно-правовых вопросов в управлении государственными университетами.*

В ходе таких всеобъемлющих реформ была разработана необходимая правовая база для изменения гражданского правового статуса государственных университетов, т.е. были вне-

сены изменения и дополнения в Государственную программу, Гражданский кодекс и другие соответствующие акты. В результате сформировалось мнение, что процесс преобразования государственных вузов в некоммерческие акционерные общества осуществляется в рамках действующего законодательства. Однако некоммерческое акционерное общество как юридическое лицо вызвало споры и теоретические проблемы среди ученых с точки зрения науки гражданского права.

В результате исследования было установлено, что понятие некоммерческого акционерного общества используется впервые в Казахстане и противоречит концепции института юридических лиц в гражданском праве. Было также высказано предположение, что такие реформы могут привести к массовой приватизации государственных университетов.

REFORMS OF THE CIVIL LEGAL STATUS OF PUBLIC UNIVERSITIES: THEORETICAL AND PRACTICAL ISSUES

Altynbassov Bakhyt Omirkhanovich
Doctoral student of the Faculty of Law and Social Sciences, University of Bristol, UK Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, altynbasov@yandex.ru

Keywords: *public property, universities, public enterprises, non-profit joint-stock companies, civil law, reforms.*

Abstract. *Today, public policy in higher education is developing in accordance with international standards. It requires state universities to act in accordance with market laws and freely operate under civil law as legal entities. As a result of this policy, several national and state universities are in the process of moving from state-owned enterprises to non-profit joint-stock companies. It is hoped that these reforms will improve the self-financing capacity of public universities and help them overcome future fiscal deficits. It is also expected to resolve organizational and legal issues in the management of state universities.*

In the course of such comprehensive reforms, the necessary legal framework was developed to change the civil legal status of public universities, i.e. amendments and additions were made to the State Programme, the Civil Code, and other relevant acts. As a result, there is an opinion that the process of transforming state universities into non-profit joint-stock companies is carried out within the framework of the current legislation. However, the non-profit joint-stock company as a legal entity has caused controversy and theoretical problems among researchers in the civil law.

As a result of the study, it was found that the concept of a non-profit joint-stock company is used for the first time in Kazakhstan and contradicts the concept of the institution of legal entities in civil law. It has also been suggested that such reforms could lead to the massive privatization of public universities.

Кіріспе

Саяси тұрғыдан қарасақ, жоғары оқу орындарын коммерциялық емес ұйымдарға трансформациялау мәселесі 2015 жылы Елбасы Н. Назарбаевтың Ұлт жоспарында көрсетілген бес институционалдық реформасын жүзеге асыру бойынша 100 қадамның 78-ші қадамында көзделген болатын: «Назарбаев Университеті» тәжірибесін ескере отырып, ЖОО-дың академиялық және басқарушылық дербестігін кезең-кезеңімен кеңейту. Жекеменшік жоғары оқу орындарын халықаралық тәжірибеге сәйкес коммерциялық емес ұйымдарға трансформациялау»[1]. Яғни, Елбасының берген тапсырмасында жеке меншік жоғары оқу орындарын трансформациялау туралы айтылған болатын. Алайда, көп ұзамай Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 85-бабына 5-тармағында «заңмен көзделген жағдайда акционерлік қоғамдар коммерциялық емес ұйым нысанында құрылуы мүмкін»[2] деген мәтінде толықтырулар енгізілді. Сондай-ақ, Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 16 қаңтардағы «Коммерциялық емес ұйымдар туралы» заңының 6-бабында коммерциялық емес ұйымдар мекеме, қоғамдық бірлестік, акционерлік қоғам және өзге де заңмен рұқсат етілген нысандарда құрылуы мүмкін деп өзгерістер енгізілді[3]. Нәтижесінде, 2019 жылы 11 қазанда ҚР Үкіметінің Қаулысымен 25 ұлттық және

[1] *План нации - 100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ главы государства Нурсултана Назарбаева (май 2015 г.) / https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31977084*
[2] *Қазақстан Республикасының Азаматтық Кодексі, 1994 жылғы 24 желтоқсанда қабылданған / Әділет нормативтік базадан / https://online.zakon.kz*
[3] *Закон Республики Казахстан от 16 января 2001 года № 142-II «О некоммерческих организациях» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 26.12.2019 г.) / https://online.zakon.kz*

мемлекеттік университеттер шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорын нысанынан коммерциялық емес акционерлік қоғам нысанына аусатын болып, жарғылық капиталы 100 пайыз мемлекеттің меншігінде қалады деп бекітілді[4].

Көріп отырғанымыздай, мемлекеттің Президенті Н. Назарбаевтың Ұлт Жоспарында жекеменшік жоғары оқу орындарын коммерциялық емес ұйымдарға трансформациялау көзделген болатын, ал Үкімет және тиісті уәкілетті мемлекеттік органдар оның орнына ұлттық және мемлекеттік университеттердің ұйымдастырушылық-құқықтық нысанын ауыстыру туралы қаулы шығарып отыр. Ал Елбасының Ұлт Жоспарының 78-бабында көзделген жекеменшік жоғары оқу орындарын халықаралық тәжірибеге сәйкес коммерциялық емес ұйымдарға трансформациялау мәселесі еш талқыға түспей отыр. Бұл мәселе, бірнеше көкейкесті сұрақтар туындатады. Біріншіден, неге Үкімет жеке меншік жоғары оқу орындарын трансформациялау бойынша Елбасының тапсырмасын орындамады? Екіншіден, егер жүз пайыз мемлекеттің меншігінде қалатын болса, неге ұлттық және мемлекеттік университеттер коммерциялық емес акционерлік қоғамға ауысу керек? Мұнда қандай құқықтық немесе ұйымдастырушылық қажеттілік бар? Бұл реформалар мемлекеттің меншігін заңсыз жекешелендіруге әкеп соқпайды ма? және басқа да ғылыми орта мен қарапайым халық үшін көкейкесті сұрақтар жоғарыда талқыланатын болады.

Зерттеу әдістері

Зерттеу жұмысы барысында Қазақстан Республикасының жекелеген нормативтік құқықтық актілеріне логикалық және формальды-құқықтық әдістер арқылы талдау жүргізілді. Салыстырмалық талдау әдісі арқылы қазақстандық заңнамадағы жекелеген нормалардың басқа елдердің актілерімен салыстыру жасалды. Коммерциялық емес акционерлік қоғам ұғымын құқықтық тұрғыдан талдау үшін ТМД елдерінің Азаматтық Кодекстерін, Акционерлік қоғамдар туралы заңдарын, Коммерциялық емес ұйымдар туралы заңдарын және өзге де актілерді қарап шықтық. Сондай-ақ, осы ұғымның құқықтық тұрғыдан дұрыс немесе бұрыс екенін анықтау үшін көптеген ғылыми еңбектер мен құқықтық құжаттарды қарастырдық. Екінші кезектегі мәліметтер университеттердің ресми сайттарындағы және министрліктің ресми құжаттарынан жиналды.

Фриманның стейкхолдерлер теориясының негізінде университет басқарудағы негізгі мәселелер анықталып, университет басшылығы қандай жолмен сайлану керек және университет пен оның стейкхолдерлері арасында қатынастар қандай болуы керек екені талданды. Сондай-ақ, университет пен өнеркәсіп компаниялары арасында өзара әріптестік орнату үшін қандай нормативтік актілерді жетілдіру қажеттігі талқыланды. Мемлекеттік бағдарламаға сәйкес мемлекеттік университеттердің басқару модельдері қандай бағытта реформалану үстінде және ол теориялық тұрғыдан қалай болу керек екен талқыланды. Зерттеу жұмысының құқық және социология ғылымдарының әдістерін қолдану арқылы пәнаралық зерттеу болғаны тақырыпты тереңірек түсінуге мүмкіндік берді.

Ғылыми жаңалығы

Зерттеу жұмысының нәтижесінде коммерциялық емес акционерлік қоғам ұғымы алғаш рет Қазақстанда қолданып отырғаны және ол азаматтық құқықтағы заңды тұлғалар институтына қарама-қайшы ұғым екені анықталды. Азаматтық заңнамадағы мұндай өзгерістер мен толықтырулар Романо-германдық құқықтық жанұяға кіретін құқықтық жүйелерде бұрын соңды болмаған феномен. Сондай-ақ, жоғары оқу орындарын коммерциялық емес акционерлік қоғам нысанына ауыстыру мемлекеттік меншіктегі университеттердің заңсыз жекешелендірілуіне әкеп соғатын құқықтық база болуы мүмкін деген қауіп бар. Жеке меншік жоғары оқу орындарын коммерциялық емес ұйымдарға трансформациялау сапалы білім беру және ғылыми-зерттеу жұмыстарын дамытуда тиімді екені анықталды. Алайда, қазақстандық контексте мұндай реформаның жүргізілуіне объективті және субъективті кедергілер бар екені анықталды.

Жоғары білім саласындағы басқару жүйесін Батыстың алдыңғы қатарлы университеттерінің озық тәжірибесі негізінде модернизациялау қазақстандық университеттерге тиімді екені анықталды. Университет басшылығындағы лауазымды тұлғаларды белгілі бір мерзімге сайлау және оқытушы-профессорлық құрамның құқықтарын қорғайтын тәуелсіз ұйымдардың құрылуы басқару жүйесіндегі жаңа механизмдер ретінде ұсынылды. Университеттер мен өнеркәсіп компаниялар арасында әріптестік орнату және сырттан қаржы тартуға кедергі болып отырған қолданыстағы заңнамада олқылықтар бар екені анықталды.

Талқылау

Жоғарыда аталған мәселелерді әлемдік деңгейдегі ғалымдардың еңбектеріне және алдыңғы қатарлы батыс елдерінің тәжірибесіне сүйене отырып қарастырып көрейік. Ұлт Жоспарының 78-бабында көзделген же-

[4] *Постановление Правительства Республики Казахстан от 11 октября 2019 года № 752 О некоторых вопросах высших учебных заведений Министерства образования и науки Республики Казахстан / https://online.zakon.kz*

кеменшік жоғары оқу орындарын халықаралық тәжірибеге сәйкес коммерциялық емес ұйымдарға трансформациялау мәселесі неге талқыға түспейді? Неге мұндай бастама өз кезінде уәкілетті органдардан қолдау тауып, Елбасына бекітуге берілді? Ал кейін жалғасын таппай қалды. Халықаралық тәжірибеге сәйкес, мұндай бастаманың көздеген мақсаты өте дұрыс және әлемдік университеттердің үлгісінен алынған позитиві үрдіс екені анық. Себебі, бүгінгі таңда АҚШ және басқа да дамыған елдерде алдыңғы қатарлы ғылыми-зерттеу университеттері жеке меншік жоғары оқу орындары коммерциялық емес ұйым нысанында қызмет етеді, яғни пайда табуды көздемейді. Бұл АҚШ-тың жоғары білім саласының даму тарихының ерекшелігін көрсетеді. Ұлыбританияның колониясы болып тұрған кезде жергілікті қауымның және шіркеудің қажеттілігі үшін АҚШ-та алғаш рет жеке меншік немесе шіркеуге қарасты коммерциялық емес колледждер мен университеттер ашыла бастады. Уақыт өте келе, сол оқу орындары дамып Гарвард, Пенсильвания, Стэнфорд университеті сияқты ғылыми-зерттеу университеттеріне айналды [1]. Дәл осы университеттер бүгінгі таңда сапалы білім беріп, әлемдік деңгейдегі білім ошағы мен ғылыми орталықтарға айналды. Ғылыми-техникалық революцияның ошағы болып саналатын Silicon Valley технопаркі сол Стэнфорд Университетінің аумағында пайда болған. Мұндай университеттердің әлемге танымал болып ғасырлар бойы жұмыс істеп келуінің басты себебі олардың о бастан коммерциялық емес ұйым ретінде құрылуында. Яғни, меншік иесі ол университетті қайырымдылық ретінде қаржы бөліп салған және болашақта ол жерден коммерциялық табыс табуды көздемеген. Мысалы, сенатор Леланд Стэнфорд әйелі екеуі қайтыс болған 16 жасар баласы Леландтың атына естелік ретінде өз қаражатына жер сатып алып, университет салып, атақты профессорларды шақырып, университеттің Жарғысы мен негізгі заңды құжаттарын бекітіп кеткен. Университеттің 1891 жылғы негізгі өсиет ретінде тастаған Жарғысында «Leland Stanford Junior University»[5] деп жазылған. Бір сөзбен айтқанда, отбасының жеке қаражатының барлығын жалғыз ұлының атына естелік ретінде мемлекет пен қоғамға сый етіп қалдырған. Стэнфорд университеті коммерциялық емес жеке меншік университеттің шынайы дәлелі. Университеттің басқару моделінде Қамқоршылық кеңесте ірі компаниялар мүшелік етеді және жариялық пен ашық басқару қағидалары айқын көрінеді. Барлық мәселелер тиісті мүдделі тұлғалардың қатысуымен қаралып шешімін табады. Мысалы, 2016 жылы университет президенті мен провосты өздерінің келешекке жасаған стартегиялық бағдарламасын университет ұжымына ұсынып, ол қоғам мен мүдделі тұлғалар тарапынан қызу талқыға салынып, қолдау тапқан соң ғана олар лауазымына сайланды. Ондай университеттің барлық табысы сол университеттің оперативтік қажетіне жұмсалады, артылған қаржысы болып жатса, арнайы Эндаумент қорына салынады. Ол қаражат сол қорда салынған соң кәсіби экономист менеджерлердің жетекшілігімен сақталып, айналымға салынады. Ал Қордан түскен табыс университеттің меншігінде қала береді. Бүгінгі күні Стэнфорд университетінің Эндаумент Қоры 27,7 млрд долларды құрайды екен[6], ал Гарвард университетінің Эндаумент Қоры 40 млрд долларға жуық[7]. Яғни, АҚШ-тың бір жеке меншік университетінің эндаумент қоры Қазақстан Республикасының жылдық бюджетімен пара-пар.

Осы себепті де, АҚШ-та және жалпы әлемде жеке меншік коммерциялық емес университеттер үлкен жетістіктерге жетіп, сол елдің мемлекеті мен қоғамына экономикалық және әлеуметтік тұрғыдан үлкен пайда әкеліп отыр. Мамандардың пікірінше, коммерциялық емес университеттер оқытушы-профессорлық құрамның білім беру мен ғылыми жұмыстармен айналысуға жоғары сапада жағдай жасап отыр, студенттерге түрлі стипендиялар мен әлеуметтік жәрдем көрсетеді [2]. Сондықтан да, мектеп бітірген түлектер коммерциялық емес университеттерге оқуға түсуге тырысады. Ал коммерциялық жеке меншік университеттер негізінен түскен табысты акционерлер арасында бөлісуге тырысып, университеттің жарғысында көзделген мақсаттар мен міндеттер екенші кезектегі мәселе болып қала береді. Міне осы себептен де тіпті алдыңғы қатарлы елдердегі коммерциялық университеттер қаржылық тұрғыдан тапшылық көріп отырады. Ал Қазақстан сияқты дамушы немесе экономикасы нашар елдерде жеке меншік университеттер коммерциялық мақсатта жұмыс істеп, қоғам мен мемлекеттің игілігін екінші орынға қойып, білім беруді кәсіпкерлік қызмет ретінде қарастыруда.

Заңды тұрғыдан қарағанда, жеке меншік жоғары оқу орындарын коммерциялық емес нысанға ауыстыру біздің жағдайда мүмкін емес. Себебі, мемлекет жеке меншік иелеріне бұйрық беріп, ендігі кезде пайда таппайтын боласыңдар деп мәжбүрлеп отырғандай. Мұндай саясат, коммерциялық мақсатта пайда табу үшін университет ашқан меншік иелерінің құқығын бұзады және заңмен қорғалатын

[5] *A History of Stanford / https://www.stanford.edu/about/history/*
[6] *Endowment fund of Stanford University 2020 / https://facts.stanford.edu*
[7] *Endowment fund of Harvard University 2020. https://www.harvard.edu/harvard-glance/endowment*

құқықтарына қол сұғу болып танылады. Сондықтан да, олар өз меншігін қолынан келгенше қорғауға тырысады, тіпті, конституциялық құқығымызды бұзу деп санайды. Олар үшін әлемдік тәжірибеде не болып жатқаны және университет қоғам мен адамның игілігі үшін қызмет етуі керек деген идеялары жоқ. Сондай-ақ, қазіргі кезде жеке меншік жоғары оқу орындары мен акционерлік қоғамдар жалпы алғанда сан жағынан басым көпшілікті құрайды және олардың акционерлері мен меншік иелері жоғары лауазымда істейтін, бұрын істеген немесе жоғары билікте таныс-тамырлары бар саяси ықпалды тұлғалар. Сондықтан да, министрлікте уақытша қызмет атқарып жүрген лауазымды тұлғалардың бұл қақтығыста қарсыластарына қатысты нақты шаралар қолдануға дәрмені жок деуге болады. Міне осы себептен де жеке меншік жоғары оқу орындарын коммерциялық емес акционерлік қоғамға трансформациялау идеясы жүзеге асырылмай, тіпті талқылауға түспей отыр.

Келесі бір күрделі сұрақ, неге ұлттық университеттер коммерциялық емес акционерлік қоғамға ауысу керек, егер жүз пайыз мемлекеттің меншігінде қалатын болса? Мұнда қандай құқықтық немесе ұйымдастырушылық қажеттілік бар? Бұл реформалар мемлекеттің меншігін заңсыз жекешелендіруге әкеп соқпайды ма деген сұрақтар туындатып отыр.

Тарихи тұрғыдан қарасақ, 1990 жылдары Қазақстан Республикасында мемлекеттің меншігіндегі стратегиялық тұрғыдан маңызды ірі өнеркәсіп кәсіпорындары жекешелендіріліп кетті, қазіргі кезде мемлекет оны қайта ұлттандыруға, яғни өзінің меншігіне қайтаруға дәрменсіз болып отыр. Ал 2000-1 жылдары 12 мемлекеттік меншіктегі жоғары оқу орындары жекешелендіріліп, акционерлік қоғам нысанына ауысты [3]. Тәжірибе көрсеткендей ол университеттердің кейбірі алдымен жабық акционерлік қоғамға айналып, сол жерде жұмыс істейтін оқытушы-профессорлық құрамның арасында үлестіріліп, содан соң Ашық акционерлік қоғам болып жеке тұлғалар мен компаниялардың меншігіне айналды. Халықаралық тәжірибеде мемлекеттік меншікті жекешелендірудің мұндай «заңды айналып өту» әдісі кең таралған құбылыс екен. Кембридж Университетінің профессоры Сюзан Робертсон және оның әріптестерінің ойынша 1980-90 жылдары жоғары білім саласында неолиберализм концепциясын енгізумен байланысты реформа жүргізуде дамушы елдердегі заңсыздық пен сыбайлас жемқорлық кері ықпал еткен факторлардың бірі болыпты. Соның салдарынан, басым көпшілік дамушы және экономикасы нашар елдерде мемлекеттік меншік талан-таражға түсіп, реформаның нәтижесі сәтсіз болып халықаралық эксперттер тарапынан сынға алынған [4].

Қазақстандық жағдайда, сол жекешелендіру қаржылық тұрғыдан мемлекет үшін қаншалықты пайдалы болды және жекешелендіру процесінен соң сол университеттердің иелері кімдер және қандай компаниялардың меншігіне өткені әлі де толық жария етілмей келеді. Яғни, тұтастай жұмыс істеп тұрған, тіпті кейбіреуі сол кездері атақты болып, өзін өзі қаржыландыра алатындай дәрежеде болған мемлекеттік университеттер қысқа мерзімде жеке меншікке өтті. Үкіметің мұндай әрекетке баруына қандай қажеттік болды деген сұрақ туындайды. Әрине, ол кезде қылмыстық заңнамада сыбайлас-жемқорлықпен байланысты әрекеттердің құрамы толық айқындалмаған болатын және азаматтық-құқықтық заңнамада олқылықтар мен қарама-қайшылықтар да аз емес еді. Ең өкініштісі, заңды тұлғаның нысанын ауыстыру және мемлекеттік меншіктегі мүлікті жекешелендіруге қатысты азаматтық заңнама өзінің құқықтық табиғаты бойынша диспозитивті жұмсақ құқықтық нормалардан тұрады. Сол себепті, бүгінгі таңда да мемлекеттік меншікті жекешелендіру кезінде заңды айналып кетудің сан-қырлы жолы орын алуы мүмкін.

Заң ғылымында акционерлік қоғамдардың заңды тұлға ретінде пайда болуы тарихына тоқталатын болсақ, олар алғаш рет Ортағасырлық Европада пайда болған. Яғни, Францияда ұн өндіретін компаниялар сыртан қосымша қаржы тарту үшін акциялар шығарып коммерциялық ұйымның жаңа түрін құрған [5]. Яғни, потенциалды акционерлер коммерциялық мақсатпен бір ұйымның акциясын сатып алып, сол арқылы дивиденттер түрінде пайда тауып отыруды көздейді. Алайда, Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінің 85-бабының 5-тармағында бекітілген «коммерциялық емес акционерлік қоғам» нысанындағы заңды тұлға үлкен пікір-талас туғызып отыр . Осы құқықтық норманың қаншалықты дұрыс екенін анықтау үшін ТМД-ның басқа елдерінің Азаматтық кодекстері мен акционерлік қоғам туралы заңдарын қарастырдық, тіпті әлемдік тәжірибеде бар шығар деген үмітпен «non-profit joint-stock company», яғни ағылшыннан аударғанда «коммерциялық емес акционерлік қоғам» деген ұғымды іздестіріп, таба алмадық. Азаматтық құқық ғылымы тұрғысынан қарағанда, қазақстандық заңнамадағы бұл өзгерістер заңды тұлғалар институтында қарама-қайшылықтар туғызатын жаңалық болып отыр. Себебі, шаруашылық құқығындағы мемлекеттік кәсіпорындар нысанындағы ұлттық және мемлекеттік университеттер келешекте акционерлік қоғам нысанына ауысатын болса, жарғылық капиталдың көлемінде акциялар шығару керек және ол акциялар сатуға шығарылып, қаржы тарту үшін қолданылуы тиіс. Басқа жағдайда акция шығарып, акционерлік қоғам құрудың мақсаты мен мағынасы жоқ болар еді. Яғни, «коммерциялық емес» деген сөз тіркесі акцио-

нерлік қоғамдар нысанындағы заңды тұлға институтының құқықтық табиғатын қарама-қайшылыққа қойып, цивилистикадағы нонсенс болып отыр. Жалпы алғанда, қолданыстағы заңнамадағы «коммерциялық емес акционерлік қоғам» нысанындағы ұйым азаматтық құқық теориясы тұрғысынан қарама-қайшылық туғызып, келешекте мемлекеттік университеттердің жекешелендіруіне әкеп соғуы мүмкін қауіпті құқықтық платформа болып отыр.

Қолданыстағы заңнамадағы осындай олқылықтарды шешу мақсатында Қазақстандық азаматтық құқық саласының бір топ ғалымдары ТМД және Европа елдерінің заңды тұлғаларға қатысты заңнамаларына салыстырмалы талдау жүргізді. Нәтижесінде олар «жария құқықтағы заңды тұлға» (legal entity of public law) деп аталатын заңды тұлғалардың жаңа ұғымын ұсынды [6]. Авторлардың пікірінше, жария құқықтағы заңды тұлға дегеніміз қоғамдық маңызы бар мақсаттар үшін қызметті жүзеге асыру мақсатында Конституциямен және/немесе жекелеген заңдармен танылған (мемлекет, аумақтық бірлік, муниципалитет) жария-құқықтық құрылым немесе жария әкімшілікпен (мемлекеттік немесе өзін-өзі басқару) тікелей не жанама құрылған, азаматтық айналымға өз атынан еркін қатыса алатын, ұйымдастырушылық құрылымы және қызметі жария құқық нормаларымен реттелетін ұйым [7]. Авторлардың пікірінше, мұндай заңды тұлғаның басты артықшылықтары ретінде оның жеке тұлғаларға және қоғамның мүдделеріне сай келетін қоғамдық игілік ретінде өмір сүруінде, сондай-ақ, Қазақстан халқына тиесілі мемлекеттік мүлікті жекешелендіруге, тәркілеуге және салық салуға жатпауын конституциялық түрде мойындауында. Бұл заңды тұлға түрі коммерциялық емес акционерлік қоғамдарға қарағанда мемлекеттік университеттердің меншігіндегі мүлікті талан-тараждан сақтауды қамтамасыз ететін және азаматтық құқық тұрғысынан анағұрлым қолайлы деп санаймыз.

Бүгінгі таңда жоғарыда атап кеткен ұлттық және мемлекеттік университеттердің көпшілігі коммерциялық емес акционерлік қоғамға ауысып, ресми баспалар бойынша жарғылық қорының көлемінде акциялар шығару үстінде. Демек, келесі қадам ретінде акциялардың нарықта сатылуына құқықтық база бар дегенді білдіреді. Сондықтан да, бұл процестің жалғасы болатыны сөзсіз және оны уақытында көретін боламыз. Осы орайда, мемлекеттік университеттің коммерциялық емес акционерлік қоғам болғанда басқару жүйесі қалай болатынын және ол қандай пайда әкелуі мүмкін деген мәселені қарастырып көрейік. Мысалы, Назарбаев Университеті мен Пенсильвания университеттің ғалымдарының 2014-2016 жылдары қазақстандық жоғары оқу орындарында жүргізген зерттеуінің қорытындысында былай делінеді «бүгінгі таңда Қазақстанда жарғылық капиталының 100%-ы мемлекеттің меншігіндегі акционерлік қоғамдар бар. Ол ұйымдарда акционерлердің жалпы жиналысы өткізілмейді, ал оның өкілеттігіне кіретін мәселелер жалғыз акционермен қаралады. Мысалы, «Астана медициналық университеті» АҚ университеттің жалғыз акционері болып ҚР Үкіметі табылады және ол басқару өкілеттігін Денсаулық министрлігіне берген. Нәтижесінде, министрлік университеттің қызметіне және оның директорлар кеңесінің қызметіне де қадағалау жасайды. Мұнда директорлар кеңесі екінші рөлде қалып отыр және мұндай басқару әдісі корпоративтік басқарудың халықаралық тәжірибесіне сай келмейді» [8]. Яғни, көріп отырғанымыздай, университеттің сыртқы бейнесін, яғни ұйымдастырушылық-құқықтық нысанын ауыстыру күтілген нәтижені бермеді. Сондықтан да, тиімді басқару жүйесін қалыптастыру үшін университеттің ішкі дүниесін, яғни басқару моделін модернизациялау ұсынылады.

Жоғарыда, Стэнфорд Университетін жеке меншік коммерциялық емес ұйымның идеалды үлгісі ретінде қарастырдық. АҚШ-тың мемлекеттік университеттерінің барлығы коммерциялық емес университеттер болып табылады. Сондықтан, АҚШ-та университеттің азаматтық-құқықтық мәртебесіне қатысты дау тумайды. Оларда университеттің басқару моделіне басты назар аударылады. Университет пен жергілікті мемлекеттік органдар, өнеркәсіп компаниялары және өзге де мүдделі тараптар арасында өзара әріптестік мәселесі маңызды рөл атқарады.

Бұл мәселені шешуде Қазақстан Республикасының Білім мен ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламаның аясында жұмыс істеуді ұсынамыз. Бағдарламада заман талабына сай мақсаттар көзделген және сол бағытта университеттің басқару жүйесін жетілдіру жұмыстарын жалғастыру керек. Аталмыш Бағдарламаның міндеттерінің бірі ретінде «жоғары оқу орындары қызметінің тиімділігі мен жариялығын арттыру үшін мемлекеттік жоғары оқу орындарында байқау кеңестері мен директорлар кеңестерін жетілдіру жалғастырылады… Ғылыми ұйымдардың қызметін дамытуда корпоративтік басқару, икемді қаржыландыру тәсілдерін енгізу және дербес басқару жүйесі енгізіледі»[8]. Яғни, университеттердің басқару моделін жетілдіру мемлекеттің стратегиялық

[8] *Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 202-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы / Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысы*

мақсаттары ретінде танылып отыр. Сондықтан да, Мемлекеттік бағдарламаға сәйкес, алдағы бес жылда ұлттық және мемлекеттік университеттердің алдында қандай индикаторлар қойылған және соған жету үшін қандай шаралар жүргізу қажет ететінін ойланған дұрыс. Мемлекеттік бағдарламада отандық университеттердің алдында келесідей міндеттер тұр: ғылымды дамыту және халықаралық білім кеңістігіне шығу, халықаралық рейтингтерге қатысатын жетекші университеттер тобын анықтау, халықаралық және орталық азияның регионалдық білім Хабы болу, ұлттық университеттерде байқау кеңестерінің жұмысын модернизациялау, ректорларды сайлаудың ашық және әділ жүйесін енгізу, ағылшын тілін білетін заманауи ғылыми кадрлар дайындау, шетелдің алдыңғы қатарлы жоғары оқу орындары мен ғылыми орталықтарымен әріптестік орнату, инновация және бизнеспен әріптестікті дамыту және т.б. Жалпы алғанда, аталған стратегиялық міндеттер жоғары білім саласында белсенді іс-шаралар жүргізуді талап етіп отыр.

Жоғарыда айтып кеткеніміздей, Қазақстанда мемлекеттік университеттердің басқару моделін әлемнің алдыңғы қатарлы елдерінің озық тәжірибесіне сүйеніп жетілдіру көзделіп отыр. Осы орайда, АҚШ-тың мемлекеттік университеттерінің басқару моделін қарастыруда Калифорния Университетін мысал ретінде алайық. Бұл университет Калифорния штатына тиесілі және басқару моделі мен өзіне тиісті активтеріне қатысты мәселелер Калифорния штатының Конституциясымен бекітілген. Калифорния университеті 1869 жылы құрылған, бүгінгі таңда оның құрамына 10 мемлекеттік университет кіреді. Білім алушыларының саны 280 мың, ал оқытушы-профессорлық құрамы 227 мың адамнан тұрады. Калифорния Университетінің құқықтық мәртебесі Калифорния штатының Конституциясымен бекітілген және 9-бапқа сәйкес негізгі басқару органы ретіне 26 мүшеден құралған Board of Regents анықталған. Регенттердің 18 штат губернаторымен 12 жылға тағайындалады[9]. Регенттер Кеңесінің қалған мүшелері штаттың атқарушы және өкілді органдарында қызмет ететін лауазым иелері. Сондай-ық, студенттер қауымдастығы тарапынан бір мүше бір жылдық мерзімге тағайындалады. Университет профессорлық құрамының атына дауыс беру құқығы жоқ екі кеңесші Кеңеспен тағайындалады. Регенттер Кеңесі университет президентін және басқа да жоғары лауазымды тұлғаларын тағайындайды, университеттің даму стратегиясын, қаржылы саясатын және оқу ақысы сияқты маңызды мәселелерді мақұлдап отырады. Келесі бір маңызды алқалы орган ретінде Сенат (Academic Senate) саналады. Ол университеттің құрамына кіретін он кампустың өкілдерінен құралады және білім бағдарламасы, ғылыми зертеу мәселесі, диплом беру, марапаттау сияқты мәселелермен айналысады. Жалпы, алғанда, Калифорния Университетінің тәжірибесі әлемдік деңгейдегі алып ұйымды бір орталықтан тиімді басқару мүмкін екенін дәлелдеп отыр.

Өкінішке орай, Қазақстанда университеттің басқару моделінің тиімді жұмыс істеуі ұлттық жүйеге тәуелді екені ескерілмей отыр. Себебі, университеттің басқару моделин қалыптастыруда сол өңірдің экономикалық потенциалын, инфрақұрылымын, өнеркәсіп пен бизнес компанияларының приоритеттері мен болашақтағы жоспарларын ескеру міндетті. Калифорния Университеттінің тәжірибесі көрсетіп отырғандай, жергілікті билік пен университеттердің өзара мүдделі және тәуелділікте қызмет ету механизмін жасау керек. Жергілікті өкілді органдар сол жерде орналасқан мемлекеттік университеттің бірінші қамқоршысы болу керек. Мысалы, жергілікті жерде бизнес ашуға өтініш білдірген, жер телімін сұраған компаниялар мен жеке тұлғаларға рұқсат беру өкілеттігі мәслихаттарға берілу керек және ол процедура жария түрде ашық қаралу керек. Егер олар университеттің эндаумент қорына қаржы бөлсе белгілі бір жеңілдіктер беріп, салықтардан босату керек. Бұл жағдай жергілікті бизнестің дамуына және университеттерде эндаумент қорларын құруға мүмкіндік береді. Ал екінші жағынан жергілікті атқарушы органдарда жұмыс істейтін лауазым иелерінің сыбайлас жемқорлыққа итермелейтін биліктік өкілеттіктері шектеледі. Бұл да дамыған елдерде кездесетін бизнесті ынталандыру және парақорлықтың алдын алу жолдары.

Фриманның стейкхолдерлер теориясына сәйкес, университеттер өз қызметін тиімді жүзеге асыру үшін барлық мүдделі тараптардың мақсаттары мен міндеттерін ескеру керек [9]. Мемлекеттік университеттердің бизнес компанияларға қарағанда стейкхолдерлерінің саны көп және мәртебелері де ерекше (студенттер, түлектер, ата-аналар, оқытушы-профессорлық құрам, университет жетекшілігі). Университетке сырттан қаржы тарту үшін өнеркәсіп компаниялары мен бизнес секторы, және жеке филантроптардың да рөлі маңызды. Сондай-ақ, білімнің сапасын тексеру және бақылаушы ұлттық және халықаралық аккредитациялық компаниялардың да университет өмірінде рөлі маңызды. Осы себепті де, Фриманның теориясына сәйкес, университеттер өз қызметін тиімді жүргізу үшін барлық ішкі және сыртқы стейкхолдерлердің мүдделерін мейлінше ескеру керек.

Университеттер мен мүдделі тараптар-

[9] *The official website of the University of California / https://www.universityofcalifornia.edu/uc-system*

дың арасында әріптестік орнатудағы келесі бір күрделі мәселелердің бірі болып мемлекеттік университеттерге сырттан қаржы тарту және бизнес компанияларымен әріптестік орнату табылады. Қазақстанда жоғары білімді қаржыландыру механизмінде заңнамалық олқылықтар мен кемшіліктер байқалады. Мысалы, өңірлерде жер қойнауын зертеу және өндіру жұмыстарын істейтін шетелдік және ұлттық компаниялар контракттың сомасынан белгілі бір көлемде университеттерге қаржы бөлуі тиіс. Қазақстан Республикасының жер қойнауы және жер қойнауын пайдалану туралы Кодексінің 36, 129, 178 және 212 баптарына сәйкес, қазақстандық кадрларды дайындауға және ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуге инвесторлар міндеті түрде қаржы бөлуі қажет[10]. Осы Кодекстің 36-бабының 2-тармағында «Жер қойнауын пайдалануға арналған келісімшартта жер пайдаланушы өндіріс жүргізу кезеңінде қазақстандық кадрларды оқытуды, Қазақстан Республикасының аумағындағы ғылыми-зерттеу, ғылыми-техникалық және ғылыми-конструкторлық жұмыстарға арналған шығыстарды қаржыландыруға міндеттеледі» деп көзделген. 129-бапқа сәйкес, екінші жылдан бастап жер өндіру кезеңі ішінде, жер қойнауын пайдаланушының көмірсутектерді өндіру кезеңінде өндіру үшін шеккен шығындарының бір пайызы мөлшерінде қазақстандық кадрларды оқытуды, сондай-ақ, бір пайызы мөлшерінде ғылыми-зерттеу, ғылыми-техникалық және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарды қаржыландыруды жүзеге асыруға міндетті. 178-бапқа сәйкес уран өндірісімен айналысатын компаниялар да 2% көлемде кадр дайындау мен ғылыми-зерттеу жұмыстарды қаржыландыру міндеттілігі көзделеген. Егер Қазақстанда жер қойнауын пайдаланушы ұлттық және шетелдік инвесторлар өте көп екенін ескеретін болсақ, аталған заңның нормаларының жұмыс істемей тұрғанын немесе сыбайлас жемқорлық бар екенін түсінеміз. Сондай-ақ, Заңда инвесторлар тарапынан бөлінетін қаржының қай университетке қандай мамандық бойынша жұмсалу механизмі нақты көрсетілмеген. Бұл мәселелер министрліктер мен университет басшылығының өкілеттігіне берілген және бұл университеттің басқа мүдделі тұлғаларына, яғни мұғалімдер мен студенттер, ата-аналар және басқа мүдделі тараптарға жарияланбайды. Яғни, Фриманның теориясында көзделген стейкхолдерлердің мүдделері тікелей бұзылып, университеттің тиімді қызмет етуіне кедергі болып отыр. Осындай қолданыстағы заңнамадағы кемшіліктер билікте отырған лауазым илеріне сыбайлас-жемқорлық қылмыстарын жасауға жағдай жасап отыр.

Қазақстан бұрынғы Кеңес үкіметінің құрамындағы ел болғандықтан, жоғары білімді басқару саласында әлі де орталықтан басқару немесе биліктің жоғарыдан төмен жүргізілетіні сақталып келеді. Оны университет басшылығындағы лауазымды тұлғаларды ректор, проректорлар, басқару кеңесінің құрамындағы мүшелердің жоғарыдан тағайындалуынан байқауға болады. Мамандардың пікірінше, болашақ ректорлар сайлау арқылы қызметке келу керек және университет ұжымының алдында тәуелділікте болмау үшін сырттан қатысу және оның кәсіби біліктілігі жан-жақты дәлелдену керек [10]. Іс жүзінде, Қазақстанда ұлттық және мемлекеттік университеттердің ректорлары сырттан тағайындалады, ал университет ұжымы ертең кімнің қол астында жұмыс істейтінін мүлдем білмейді. Басқару жүйесіндегі ең басты кемшілік осында, себебі қазақстандық жүйеде ректорлар белгілі бір тұлғалардың шешімімен немесе комиссияның ұсынысымен тағайындалады. Оны әділ сайлау немесе тағайындау деп айту өте қиын. Назарбаев Университетінің ғалымдарының зерттеу жұмысы көрсетті, қазақстандық университеттерде ректорлар 10-20 жылдап бір университетте немесе ауысып басқа университеттерде сол қызметін жалғастырады [8]. Осының салдарынан, бір ректорлық қызметке келген адамды тек екі жол күтіп тұр не түрлі университеттерде зейнетке шыққанша ректорлық қызметте жұмыс істейді немесе сыбайлас жемқорлықпен байланысты қылмыстары үшін айыпталып жатады. Бұл әрине өкінішті жағдай, алайда бұл ақиқат және қазақстандық жоғары білімді басқару моделіндегі басты кемшіліктердің бірі.

Қорытынды

Ұлттық және мемлекеттік университеттердің алдына қойылған міндеттерді жүзеге асыру үшін оларды мемлекеттік кәсіпорын нысанынан коммерциялық емес акционерлік қоғамдарға трансформациялау азаматтық құқық теориясы тұрғысынан дұрыс емес және болашақта зиянды екені көрсетілді. Ал жеке меншіктегі университеттерді коммерциялық емес ұйымдарға трансформациялау олардың қызметіне тиімді екенін АҚШ-тың ғылыми-зерттеу университеттерінің тәжірибесі дәлелдеді.

Университеттің басқару жүйесін дамытуда қолданыстағы заңнамаға өзгерістер енгізу туралы ұсыныстар айтылды. Мысалы, ректорлар ашық дауыс беру арқылы немесе университеттің басқару кеңесімен 5 жылға екі мәртеден артық емес мерзімге сайлануы керек. Болашақ ректор сайлаудан бұрын өзінің стратегиялық жоспарын ашық түрде университеттің веб сайтына жариялап таныстыру керек. Ректорлыққа сайлауға түсетін кандидаттың сайлау алды

[10] *Кодекс Республики Казахстан от 27 декабря 2017 года № 125-VI «О недрах и недропользовании» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 30.12.2019 г.) / https://online.zakon.kz/document/?doc*

стратегиялық жоспарын тек университет ұжымы емес, ал барлық қоғам тарапынан талқылауға түсу керек деген ұсыныстар жасалды.

Қолданыстағы заңнамадағы кемшіліктердің салдарынан өнеркәсіп компаниялары мен университеттер арасында стейкхолдерлік қатынастар дамымай отырғаны қарастырылды. Мұндай жағдайлар университет басшылығы мен уәкілетті органдардың қызметшілерінің сыбайлас-жемқорлық әрекеттерге баруына негіз болып, латентті қылмыстар ретінде тасада қалып отырғаны айтылды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Cowley, W. H., & Williams, D. International and historical roots of American higher education. New York: Garland Publishing, Inc., 1991.

2. Levy, D. For-Profit versus Nonprofit Private Higher Education, International Higher Education. 2015, 12-13.

3. Huisman, J., Smolentseva, A., Froumin, I. (Eds.). 25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries. Reform and Continuity. Palgrave Macmillan. 2018, 482 p.

4. Robertson S., Novelli M., Dale R., Tikly L., Dachi H. and Alphonce N. Globalisation, Education and Development: Ideas, Actors and Dynamics. London: DfID, 2007.

5. Mundy, John. Liberty and Political Power in Toulouse 1050–1230. Columbia University Press, New York, 1954.

6. Карагусов Ф.С. О понятиях корпоративного управления и корпоративной структуры в праве Республики Казахстан. Вестник Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, 2020, №1 (59), 80-93.

7. Сулейменов М.К., Карагусов Ф.С., Кот А.А., Дуйсенова А.Е., Скрябин С.В. О понятии и правовом статусе юридических лиц публичного права в законодательстве некоторых развитых иностранных государствах и бывших советских республиках // https://www.zakon.kz., 2018.

8. Корпоративное управление: вузы Казахстана. Научная монография / А.К. Сагинтаева, Д.М. Хартли, П.Д. Экель, Ф.Н. Жакыпова, М.К. Орунханов, Д.С. Гюнгёр, Д.Н. Билялов, Р.С. Апергенова, Д.А. Абен – Астана: Nazarbayev University Graduate School of Education, 2018. – 216 с. С. 41.

9. Freeman, R. E. The stakeholder approach revisited. Zeitschrift fur Wirtschafts-und Untemehmensethik. 2004, 5(3), 228-241

10. Shaw A. Marta. Public accountability versus academic independence: tensions of public higher education governance in Poland, Studies in Higher Education. 2019, 44:12, 2235-2248, DOI: 10.1080/03075079.2018.1483910

REFERENCES

1. Cowley, W. H., & Williams, D. International and historical roots of American higher education. New York: Garland Publishing, Inc., 1991.

2. Levy, D. For-Profit versus Nonprofit Private Higher Education, International Higher Education. 2015, 12-13.

3. Huisman, J., Smolentseva, A., Froumin, I. (Eds.). 25 Years of Transformations of Higher Education Systems in Post-Soviet Countries. Reform and Continuity. Palgrave Macmillan. 2018, 482 p.

4. Robertson S., Novelli M., Dale R., Tikly L., Dachi H. and Alphonce N. Globalisation, Education and Development: Ideas, Actors and Dynamics. London: DfID, 2007.

5. Mundy, John. Liberty and Political Power in Toulouse 1050–1230. Columbia University Press, New York, 1954.

6. Karagusov, F.S. 2020. O ponyatiyakh korporativnogo upravleniya i korporativnoy struktury v prave Respubliki Kazakhstan. Vestnik Instituta zakonodatel'stva i pravovoy informatsii RK, 2020, №1 (59), 80-93.

7. Suleymenov M.K., Karagusov F.S., Kot A.A., Duysenova A.Ye., Skryabin S.V. O ponyatii i pravovom statuse yuridicheskikh lits publichnogo prava v zakonodatel'stve nekotorykh razvitykh inostrannykh gosudarstvakh i byvshikh sovetskikh respublikakh // https://www.zakon.kz, 2018.

8. Sagintayeva, A K., Khartli, D.M., Ekel', P.D., Zhakypova, F.N., Orunkhanov, M.K., Gyungor, D.S., Bilyalov, D.N., Apergenova, R.S., and Aben, D.A. Korporativnoye upravleniye: vuzy Kazakhstana. Nauchnaya monografiya / - Astana: Vysshaya shkola obrazovaniya Nazarbayev Universiteta, 2018. – 216 s. s. 41.

9. Freeman, R. E. The stakeholder approach revisited. Zeitschrift fur Wirtschafts-und Untemehmensethik, 2004, 5(3), 228-241

10. Shaw A. Marta. Public accountability versus academic independence: tensions of public higher education governance in Poland, Studies in Higher Education, 2019, 44:12, 2235-2248, DOI: 10.1080/03075079.2018.1483910